

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 32.019.52

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ПРОТЕСТІВ В УКРАЇНІ ТА БЕЛЬГІЇ

Бабкіна О. В., д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова,

Булда О. А., аспірант Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова (Україна)

*One individual can begin a movement
that turns the tide of history.*

Бабкіна О.В., Булда О.А. Порівняльний аналіз політичних протестів в Україні та Бельгії.

У статті проаналізована сучасна практика громадського активізму в Бельгії та Україні. Розкрито культурні, історичні та економічні особливості розвитку політичних протестів в даних країнах. Здійснено порівняльний аналіз різних факторів, які впливають на розвиток сучасного громадянського спротиву в українсько-бельгійському вимірі. Наведено приклади проявів громадянського спротиву та проаналізовано їх відмінності за різними ознаками. Обґрунтовано важливість подальшого розвитку ненасильницьких методів громадянського спротиву та гармонізації українсько-бельгійської та в цілому європейської протестної активності для захисту прав та свобод людини.

Ключові слова: політичні протести, порівняльний аналіз, протести в Бельгії, протести в Україні

Бабкина О. В., Булда О. А. Сравнительный анализ политических протестов в Украине и Бельгии.

В статье проанализирована современная практика общественного активизма в Бельгии и Украине. Раскрыты культурные, исторические и экономические особенности развития политических протестов в этих странах. Осуществлен сравнительный анализ различных факторов, влияющих на развитие современного гражданского сопротивления в украинско-бельгийском измерении. Приведены примеры проявления гражданского сопротивления и проанализированы их различия по различным признакам. Обоснованно важность дальнейшего развития ненасильственных методов гражданского сопротивления и гармонизации украинского-бельгийской и в целом европейской протестной активности для защиты прав и свобод человека.

Ключевые слова: политические протесты, сравнительный анализ, протесты в Бельгии, протесты в Украине.

Babkina O. V., Bulda O. A. Comparative analysis of political protests in Ukraine and Belgium.

The article analyzes the current practice of social activism in Belgium and Ukraine. Reveals the cultural, historical and economic features of political protests in these countries. The comparative analysis of the various factors that influence the development of modern civil resistance in the Ukrainian-Belgian context has been provided. Examples of manifestations of civil resistance and analysis of their differences on various grounds is proposed. Substantiated the importance of further development of methods of nonviolent civil resistance and harmonization of Ukrainian-Belgian and the whole European protest activity to protect human rights and freedoms.

Key words: political protests, comparative analysis, protests in Belgium, protests in Ukraine.

Мартін Лютер Кінг в русі за громадянські права, Махатма Ганді в Індії, Нельсон Мандела в Південній Африці є прикладами людей, які мужністю та цінностями мирного спротиву домоглися необхідних змін в історії своїх країн.

Історія України має чимало відмінностей від європейської історії, однак є неодмінною складовою частиною історії всього людства. Відмінність історичних процесів є цілком нормальним явищем, оскільки це обумовлено різною культурою, традиціями та способом життя. Однак, чи є ці відмінності настільки разючими аби вплинути на спільне європейське майбутнє України?

Тема даного дослідження наразі є достатньо **актуальною** та не потребує зайвих аргументів, оскільки український вимір громадянського спротиву в умовах сучасної історії Європи гостро потребує досліджень та висвітлення, за приклад доцільно брати бельгійський досвід як сукупність європейських особливостей громадянського процесу у європейському вимірі. В той час, коли Україна у стані війни, а Європа у стані глибоких реформ дуже важливо оцінити та порівняти відношення до громадянського спротиву у мирній формі та зробити кількісний та якісний аналіз сучасних практик громадянського спротиву, зокрема у Бельгії та Україні – у серці Європи та вічному борцю за європейські цінності.

Метою даної наукової статті є порівняльний аналіз сучасних політичних протестів в Україні та Бельгії.

Серед вітчизняних дослідників, які так чи інакше вивчають цю тему, слід назвати А. Колодія, П.Ф. Мартиненка, Ю.С. Шемшученка, А. Ткачука, М.О. Паламарчука, В. Речицького, С. Ковтуна, М. Тура. За кордоном явище громадянської непокори активно вивчається ще з часів Генрі Торо. Тож слід назвати прізвища Ханни Арендт, Еріха Фрома, Махатми Ганді, Мартіна Лютера Кінга, Джона Ролза, Марека Новіцького, Майкла Рендла, Джин Шарп, Д. Коена, Ендіро Арато, Рональда Дворкіна, П. Денхоффа, П. Вірно, К. Шмідта, Апресяна Р.Г., Ю.А. Мельвіля, Мальцева Г.В., М. Валцера, Е.Ченовет, М.Дж.Стефан, Х.Мерріман як авторів, які присвітили свої праці вивченню явища громадянської непокори.

Проблематика даного наукового дослідження полягає у висвітленні різниці у відношенні до громадянського спротиву та готовності брати участь у мирних акціях протесту та сучасних практиках реалізації громадянського права на спротив в Україні та Бельгії.

Основними завданнями даного наукового дослідження в українсько-бельгійському вимірі є наступні:

1. Порівняльна характеристика забезпечення прав та свобод.
2. Висвітлення основних сучасних практик ненасильницького спротиву та протестної активності.
3. Прогностична оцінка розвитку сучасних практик громадянського спротиву.

Право на свободу мирних зібрань, поряд зі свободою самовираження і свободою об'єднань, лежить в основі будь-якої функціонуючої демократичної системи. Право на свободу зібрань, а також обмеження цього права, чітко викладені в статті 11 Європейської конвенції з прав людини і в Копенгагенському документі ОБСЄ 1990 року. Більшість національних конституцій або основних законів повторює ці документи або поширює аналогічні принципи.

В той час, коли в Бельгії вже давно діють норми європейського права, що забезпечують та гарантують право на мирний протест, українські реалії дещо відрізняються прийняттям законів, які то частково обмежують права на самовираження, свободу зібрань, то породжують анархію, золоті середини важко дотримуватись.

Для здійснення порівняльного аналізу ступеня забезпечення прав та свобод варто звернутись до міжнародних організацій, які підтримують свободу слова, свободу зібрань та відслідковують протестну активність по всьому світу, особливо таких як Freedom House, Peace Worldwide, VTI, SIPRI, UN тощо.

За даними міжнародної організації Freedom House за 2016 рік Україна отримала 61 бал зі 100, в той час коли Бельгія впевнено оцінена у 95, як коефіцієнт забезпечення свободи та демократії, таким чином Україна відноситься до частково вільних держав, а Бельгія в переліку лідерів, які на високому рівні забезпечують свободу та принципи демократії [8]. 34 бали різниці це суттєво, однак в чому виявляється подібна відстань? Окрім різниці у розмірі країн, кількості населення та іншого, напевне однією з разючих причин у вигляді 34 балів різниці є рівень життя та розмір ВВП на душу населення. Саме у цій ситуації теорія історичного коловороту як ніколи пояснює безкінечність революцій в Україні та відносний спокій столиці європейських цінностей [8].

Для порівняння однієї з цілком ймовірних причин відстані до забезпечення прав та свобод на бельгійському рівні може бути інформація наведена за результатами проведеного дослідження міжнародною організацією Peace Worldwide Organization за 2016 рік. Особливо цікавим є те, що рівень грамотності в Україні сягає 99,8 % зі 100, а в Бельгії – 99,0, тобто український рівень грамотності на 8 сотих більше за бельгійський, однак різниця розміру ВВП на душу населення все ж є разючим: Україна – 114,3, а Бельгія – 475,5, тобто при рівні грамотності вище український рівень валового внутрішнього продукту як одного з найважливіших показників розвитку економіки є набагато нижчим, парадокс [9].

Для висвітлення основних сучасних практик громадянського протесту в порівняльному аспекті, варто звернути увагу на кількісні та якісні елементи протестів в Україні та Бельгії.

2016 рік для Бельгії став роком протесту: сільгосптехніка і свині під будівлею Ради Європи. Першими на протест в 2016 році вийшли бельгійські фермери. Близько сотні аграріїв виступили проти скасування квот і обвалу цін на сільгосппродукцію. З квітня по червень на акції протесту вийшли майже 250 тисяч осіб. У травні в Брюсселі зібрався найбільший за рік 60-тисячний мітинг. Виступали проти збільшення трудових годин - з 38 до 45 і проти підвищення пенсійного віку до 67 років. У хід йшли каміння і петарди, демонстранти будували барикади. Для розгону поліція використовувала водяні гармати. Кілька десятків людей заарештували. Ці ж вимоги виводили бельгійців на вулиці - в червні і жовтні. У листопаді ситуація ще більше загострилася. Люди вимагали створення нових робочих місць, підвищення зарплат, поліпшення умов праці. На вулиці Брюсселя вийшли 17 тисяч демонстрантів. У 2016 році в Бельгії на мітинги виходили вчителі, лікарі, військові. Але бельгійці борються не тільки за власні права. Збиралися через заборони абортів в Польщі, через кліматичної угоди в Парижі і навіть через виборів в Конго.

Україна ж в плані протестної активності у 2016 році не змінює своїх традицій: протягом року українське суспільство вступило в чергове коло протестних виступів. Їхніми учасниками висловлювалися як соціально-економічні, так і політичні вимоги. Соціально-економічні протести були пов'язані з погіршенням економічної ситуації й недостатньо ефективними діями владних структур, насамперед уряду, з її виправлення. Такі протести охопили різні верстви суспільства: шахтарів, аграріїв, науковців, вкладників банків. Політичні протести в основному були пов'язані з невдоволенням діями влади щодо вирішення ситуації на Сході України та продовженням малоєфективної політики щодо окупованого Криму, результатами місцевих виборів, резонансними судовими процесами, змінами назв населених пунктів у контексті декомунізації тощо. У цілому, як засвідчив аналіз матеріалів наукових видань та результатів соціологічних досліджень міжнародних організацій, у суспільстві посилюється градус напруження, який пов'язаний як із внутрішньо-економічною та політичною ситуацією, так і із затягуванням невизначеності в покаранні винних у значних втратах серед військових та добровольців на Донбасі й розвитку ситуації на Сході України. Причому частина виступів так чи інакше пов'язана з вимогами справедливого

судочинства: або об'єктивне проведення слідства і покарання винних, або припинення несправедливого судового тиску.

Отже, протести, що відбувалися в Україні протягом 2016 року засвідчили невизначеність і поляризацію настроїв в українському суспільстві, частина якого вимагає негайних і невідкладних реформ, а інша – не бажає і не готова міняти власний статус та реформуватися в умовах економічної кризи та війни. Крім того, слід відзначити поступову радикалізацію настроїв у суспільстві в бік насильницьких протестів, які є реакцією на бездіяльність або неефективну діяльність владних структур. Тут слід приділити увагу питанням удосконалення податкового законодавства, покращення динаміки модернізації структурних галузей економіки, а також прискорити процес реформування судової системи України. Специфіку протестних настроїв, зазвичай, вважають самодостатнім індикатором ефективності політичної і правової системи, одним із основних показників довіри населення до державної влади. Зрештою, політико-правовий контекст реалізації права громадян на мирний протест неодмінно позначається на розвитку громадянського суспільства. Поширення протестних настроїв і наростання соціальної напруги в українському суспільстві є загалом реакцією на соціально-економічні проблеми та пов'язані з ними очікування громадян, на загострення конфліктів в політико-ідеологічній площині. За даними опитування Київського інституту соціології, у виявленні мотиваційної основи протестних настроїв в українському суспільстві останніми роками виразною є наступна тенденція: більшість (60 %) протестних акцій пов'язана із соціально-економічними питаннями, меншою мірою – з ідеологічними й політичними (25 %), а також з питаннями захисту прав людини (17 %) [12].

Отже, причини протестних акцій обумовлені передусім тими питаннями, які найбільше турбують українських громадян. Найбільше їх непокоять питання безробіття, економічного розвитку, корупції і свавілля влади, рівня цін, міцності національної валюти, соціальних стандартів, охорони здоров'я та екології, політичної стабільності. Готовність брати участь у законних акціях протесту (мітингах, демонстраціях, пікетуваннях) громадяни висловлюють в разі невиплат зарплат, через їх низький рівень, масового скорочення робочих місць, проявів беззаконня і свавілля органів влади, порушення законних прав громадян.

При здійсненні порівняльного аналізу практики протестної активності в Бельгії та Україні варто виокремити наступні критерії – суб'єктний склад, мета протесту, кількість учасників та його характер. В Бельгії в більшості протестуючими є робітничий клас, вчителі, державні службовці, пролетаріат, іммігранти, в Україні суб'єктний склад дещо відрізняється – правозахисники, робітничий клас, фермери, пенсіонери, мета протестів у Бельгії зводиться до боротьби проти капіталізму, проти боргового рабства, проти фінансової диктатури, за соціальну справедливість, за права робітників, проти глобалізації, проти підвищення податків, проти зниження соціальних виплат, проти скорочення робочих місць, в Україні ціль протестів також відрізняється і це в більшості пов'язано з проведенням реформ, жорсткими мірами економічної реформи для відновлення стабільної економіки, військовими діями на сході країни, щодо кількості учасників, то у Бельгії протести є добре організованими і їх кількість є значною та методи в більшості є мирними, в Україні у зв'язку з виснаженістю громадян війною та економічним занепадом кількість учасників менша, організація не стабільна та наразі протести в Україні мають від мирного до насильницького характеру, що пов'язано з загостренням як економічної, так і політичної ситуації в країні і радикалізацією суспільних настроїв.

З наведеного вище порівняльного аналізу чітко прослідковується різниця у характері протестної активності, мети та суб'єктного складу, що по-суті і є тими відмінностями у критеріях рівня забезпечення прав та свобод і демократії людей в даних країнах.

Прогностична оцінка розвитку сучасних практик громадянського спротиву в українсько-бельгійському вимірі є достатньо суперечливою:

Для України - за даними опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) в грудні минулого року в усіх, крім окупованих, регіонах України - 48,5% українських громадян готові до участі в акціях протесту, 45,6 % – не готові, а ще 5,9% не визначилися з цього приводу. За даними цього дослідження, більшість опитаних найбільше готові до участі в акціях пов'язаних із виборами. Загалом, результати опитування свідчать, що протестна активність є нижчою, ніж напередодні Помаранчевої революції 2004 року [12].

Для Бельгії – європейці, відстоюючи свої та не тільки права і свободи завжди готові долучитись до протесту. Стабільність мирного протесту бельгійців та європейців в цілому вражає готовністю до ненасильницького спротиву на постійній основі. Якщо для України важливий тригер для масового протесту, то для Бельгії цілком достатньо незадоволення політики уряду, оскільки європейці не приймають як дане те, з чим в Україні готові змиритись. Так само і характер протестної активності в Бельгії в більшості є ненасильницьким, в той час як в Україні радикалізація протестних настроїв росте на очах.

Отже, основними висновками даного наукового дослідження є кількісний та якісний аналіз сучасних практик громадянського спротиву в Україні та Бельгії. Дане порівняльне дослідження з використанням зведеної інформації міжнародних організацій та наукових публікацій показує деякі відмінності у протестній активності вітчизняного та європейського рівнів, як за характером, так і за іншими показниками. Основними перспективними напрямками розвитку сучасних практик громадянського спротиву в українсько-бельгійському вимірі можна визначити уніфікацію цих процесів у зв'язку з приєднанням України до європейського виміру протестної активності, наслідками чого може стати збільшення протестної ненасильницької активності в Україні за рахунок імплементації європейських цінностей.

Безумовно, тема сучасних практик громадянського спротиву в українсько-бельгійському як і в європейському вимірі потребує подальшого глибшого дослідження у контексті різних країн та критеріїв, однак

виявлені у ході даного наукового дослідження відмінності є ознакою ідентичності та особливостей українського виміру ненасильницької боротьби за права та свободи, які є невід'ємною частиною європейських цінностей.

Бібліографічний список:

1. Ченовет Е., Стефан М. Дж. Чому ненасильницький спротив ефективний. Стратегічна логіка громадянського конфлікту / Переклад С.Гіріка. [Текст] — К.: Видавництво «Кліо», 2014 (детальний порівняльний аналіз ефективності різних форм мирних та збройних протестних рухів).
2. Торо, Г. Д. О гражданском неповиновении // Торо Г. Д. Высшие законы [Текст] : Пер. с англ./Общ. ред., предисл., сост. Н. Е. Покровского. — М.: Республика, 2001. — 412 с.
3. Ганди М. Моя вера в ненасилие / М. Ганди / Вопросы философии [Текст]. — № 3. — 1992. — С. 46 — 52.
4. Девяткин С. В. Искусство сатьяграхи // Опыт ненасилия в XX столетии. Под ред. Р. Г. Апресяна. [Текст] — М.: Аслан, 1996. — 346 с.
5. Ляганов В. Гражданское неповиновение: история, теория и тенденции. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1056622980>
6. Видео&Аудио лекции «История гражданского неповиновения от Сократа до Мартина Лютера Кинга» - Эйдельман Т.Н. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=8vQHobeX3V0>
7. Gene Sharp «The politics of Nonviolent action» p. 34, Albert Einstein Institution <http://www.aeinstein.org/nonviolentaaction/198-methods-of-nonviolent-action/> ;
8. Freedom House, Discarding Democracy: FREEDOM IN THE WORLD 2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2016/discarding-democracy-return-iron-fist>
9. Civility Report 2016 The Peace Worldwide Organization [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reports.peaceworldwide.org/civility-report-2016/> ;
10. Fromm E. On Disobedience and Other Essays. Harper & Row Publisher, 1981; Fromm E. Disobedience as Psychological and Moral Problem // Morality and the Law. Ed. by Baird R. and Rosenbaum S. Buffalo, N.Y., [Текст]. 1988. P.93-99.
11. Almond Gabriel A., Verba Sidney, The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations, Princeton, [Текст]. 1963. P. 12-26.
12. Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=685&page=1>

УДК 321.01:124.1:168.4

ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАГРОЗ ПОЛІТИЧНІЙ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ДО 2030 р. НА ОСНОВІ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПАРАМЕТРУ ПОРЯДКУ

Польовий М. А., д. політ. н., професор політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна)

Польовий М. А. Прогнозування загроз політичній стабільності в Україні до 2030 р. на основі синергетичного параметру порядку.

Стаття присвячена розгляду основних елементів синергетичного параметру порядку, який визначає динаміку політичного процесу в сучасній Україні та побудованого на його основі прогнозу загроз політичній стабільності України до 2030 року.

Ключові слова: політичний процес, параметр порядку, синергетика, прогноз політичної стабільності

Полевой Н. А. Прогнозирование угроз политической стабильности в Украине до 2030 г. на основе синергического параметра порядка.

Статья посвящена рассмотрению основных элементов синергического параметра порядка, определяющего динамику политического процесса в современной Украине и построенного на его основе прогноза угроз политической стабильности Украины до 2030 года.

Ключевые слова: политический процесс, параметр порядка, синергетика, прогноз политической стабильности

Polovyi M. A. Prognostication of threats to political stability in the Ukraine 2030 on the basis of synergetics parameter of order.

The article is devoted to consideration of basic elements of synergetical parameter of order, which determines the dynamics of political process in the modern Ukraine and to the prognosis of threats to political stability of the Ukraine to 2030 year built on this basis.

Key words: political process, parameter of order, synergetics, prognosis of political stability

Важливою проблемою сучасної політичної науки виступає питання побудови прогнозу політичного розвитку країн, які знаходяться на шляху політичного транзиту, до яких відноситься й сучасні Україна. Серед різних підходів до даної проблеми перспективним представляється моделювання соціально-політичних процесів в країнах демократичного транзиту, яке дозволяє прогнозувати розвиток цих країн на основі побудованих моделей. Слід